

- SOU 1994:12. *Suveränitet och demokrati*. Stockholm: Fritzes.
- Stevenson, C. 1969 (1944). *Ethics and Language*. New Haven: Yale University Press.
- Tingsten, H. 1933. *Demokratins seger och kris*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, H. 1941. *Idékritik*. Stockholm: Bonniers.
- Tingsten, H. 1945. *Demokratiens problem*. Stockholm: Norstedts.
- Tännsjö, T. 1992. *Populist Democracy – a Defence*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Vedung, E. 1982. *Political Reasoning*. Beverly Hills: Sage.
- Wigforss, E. 1980. Skrifter i urval. *Demokraten*. Vol. IV. Stockholm: Tiden.

Svar till Mats Lundström och Kjell Goldmann

Inledning

Det är roligt att notera att en avhandling i sociologi har rönt intresse också i en granndisciplin, vilket avspeglas i Kjell Goldmanns och Mats Lundströms kommentarer till min avhandling. Jag har beretts möjlighet att i min tur kommentera dessa. För läsare som är obekanta med min avhandling kan jag nämna att den behandlar den svenska EU-debatten från 1988 till 1994 avseende på hur demokratin diskuterades i offentligt tryck samt på ledar- och debattsidor i *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Arbetet*. I avhandlingen visar jag att procedurerna för det kollektiva beslutsfattandet tonades ned (och var förgivettagna) i den där dominerande demokratidiskursen medan resultaten av politiska beslut sköts i fokus. Den sakpolitiska effektiviteten blev en central komponent i demokratibedömningen och förbättrad handlingskraft i sakpolitiken tenderade att bli betraktad som en självklar demokrativinst.

Att välja läsart är läsarens privilegium. Att min avhandling öppnar för olika läsarter visar Goldmanns och Lundströms kommentarer. Intressant är också att kontrastera dessa med den danske statsvetaren Ove K. Pedersens recen-

sion i *Sociologisk Forskning* (nr 1 1998). Av de tre recensionerna framgår att avhandlingen behandlar språkbruk. Men recensenterna företräder olika sätt att se på språkanvändning och tolkar min syn olika, vilket motiverar att jag nedan presenterar min egen syn. Klargörandet av min diskursanalytiska och begreppshistoriska ansats riktar sig främst till Mats Lundström medan jag avslutningsvis vänder mig till Kjell Goldmann med en diskussion om relationen mellan politiskt och vetenskapligt språk.

Vad är diskursanalys?

Diskursanalys har hittills i Sverige fått större genomslag inom andra samhällsvetenskaper än inom statsvetenskap. Men det har trots allt de senaste åren utkommit en del statsvetenskapliga avhandlingar som bygger på olika former av diskursanalys.¹ Internationellt sett har denna typ av språkorienterade politikstudier formligen exploderat det senaste decenniet. Det ter sig därför lite egendomligt att, som Lundström, ha en viss typ av idéanalys som enda referensram. Istället för att läsa min avhandling som en diskursanalys tillskriver han mig föresatsen att göra en idéanalys. Han har därmed gjort en tolkning av min framställning utifrån andra utgångspunkter än de jag haft.

Diskursanalys bygger på ett bestämt sätt att se på språk och språkanvändning. Språket är enligt detta synsätt inget neutralt medium för återgivande av en given verklighet, utan språket *skapar* mening och i förlängningen verklighet, dvs det som uppfattas som verkligt.² Jag formulerar det i avhandlingen som att "våra språkliga handlingar bidrar till att internalisera en viss verklighetsförståelse" (1997: 28). Denna syn på språk kallas ibland konstruktivistisk. Vad som passerar för "kunskap" och "verklighet" varierar mellan samhällen – verkligheten konstrueras socialt – och det gäller att studera också de processer varigenom en samling kunskaper etableras som "verklighet" i samhället (Berger och Luckmann 1979: 12).³ Till skillnad från den rationalistiska synen på språk och språkanvändning som Lundström tycks företräda implicerar den diskursanalytiska språksynen att språkanvändningen även innefattar en maktdi-

mension: makten att tolka och definiera världen.⁴ Språkliga mönster sätter gränser för vårt sätt att tänka och handla (Thörn 1996: 4). Att etablera sådana språkliga mönster som de vedertagna i ett socialt sammanhang innebär ansenlig maktutövning. Att språkanvändningen också har med självförståelse och identitet att göra är i detta perspektiv inte något märkligt eller kontroversiellt, vilket Lundström tycks mena.

En diskursanalys innebär en analys av utsagor och av hur dessa utsagor relateras till varandra i ett pågående samtal. På så sätt kan man fånga övergripande mönster i sättet att tala och tänka om något. Jag definierar i min avhandling en diskurs som "ett system av utsagor, föreställningar och tankar som hänger ihop på ett bestämt sätt". En diskurs innefattar en viss problemförståelse och den reglerar sättet att avgränsa, inkludera eller exkludera, olika verklighetsdefinitioner. Den tillhandahåller därmed ett visst perspektiv för tolkning av ett skeende. Som Pedersen uttrycker saken innefattar diskurser inte bara föreställningar utan också regler för föreställningars 'italsättande', för vem som kan 'italsätta' vilka föreställningar och på vilket sätt (1998: 101 f). Här är det inte bara frågan om rent semantiskt-logiska språksbruksregler, som jag föreställer mig att Lundström skulle vara benägen att tänka sig, utan om vad jag, efter Pierre Bourdieu, kallar *socio-logiska* regler. För att ord ska vara socialt sett acceptabla räcker det inte med att de överensstämmer med språkets inneboende regler utan de måste överensstämma med de regler som ställs i den sociala situation i vilken orden yttras: Det som är socio-logiskt möjligt att yttra är inte detsamma som det som är logiskt möjligt (Bourdieu 1992: 140 f, 1991: 172). Detta överensstämmer också med Foucaults syn: "we know perfectly well that we are not free to say just anything, that we cannot simply speak of anything, when we like or where we like" om vi vill betraktas som förnuftiga och bli tagna på allvar (Foucault citerad i Haldén 1997: 19, även Foucault 1993, Christensen 1994). En utsaga kan inte sägas när som helst, hur som helst, av vem som helst, om vad som helst, i vilket sammanhang som helst. Utsageproduktion har i

detta perspektiv mycket lite att göra med ett rationellt samtal och de språkbruksregler som ett sådant skulle kräva.

Detta var i korta ordalag grunderna för en diskursanalytisk ansats. Nu kan man invända att jag i avhandlingen inte uttryckligen fokuserar dessa språkbruksregler och sociala normer. Pedersen påpekar t ex detta i sin recension (1998). Av avgränsningsskäl fokuserar jag mer de menings-/tolkningsförändringar jag utläser ur debatten än reglerna som styr detta. Jag fokuserar mer de innehållsliga aspekterna av diskurserna. Mitt huvudintresse är demokratins innebörd och andra begrepp som är centrala för demokratiförståelsen. Men jag förstår talet mot bakgrund av att tillträdet till debattarenorna är selektivt (det är fråga om elitfora), en faktor som bestämmer vad som sägs—och kan sägas—i frågan. Jag diskuterar också yttre möjlighetsbetingelser, alltså de samtidshistoriska förutsättningarna, för diskurserna. Men i övrigt har dessa språkbruksregler fått stå tillbaka, vilket man möjligen kan beklaga. Men det innebär inte att samhällskontexten är ointressant.

Enligt ovan beskrivna sätt att se på språk måste symbolernas betydelser förstås i relation till deras användning och de regler som styr denna användning. Detta innebär att språkliga beteckningar alltid måste förstås i relation till historiskt och kulturellt specifika kontexter. Därför har jag valt att ansluta till en begreppshistorisk ansats, närmare bestämt i Reinhart Kosellecks *tappning* (1985), och kombinera denna med en diskursanalys. Vilket inte är någon motsättning då diskurser byggs av begrepp, ordnade i bestämde relationer.

Begreppshistoriker studerar begrepp som, med Kosellecks formulering, kommer "ur den levda erfarenheten", begrepp som de används i sociala och politiska sammanhang. Begreppshistoria innebär ett synsätt som väl ansluter till Durkheims syn på begrepp och som är ett i hög grad sociologiskt sätt att se på begrepp.⁵ Enligt detta synsätt speglar begreppen kollektiva erfarenheter. (Kollektiva därför att språket bygger på intersubjektivitet). Begreppsförändring, som kan iakttagas empiriskt, säger därför något om förändringar i samhället. Men begreppen kan också bidra till samhällsförändring genom

att skapa nya förväntningar som i sin tur möjliggör nytt handlande, ny praxis.⁶ (Ett välkänt exempel är 'ancien régime' som skapade förväntning om en ny och annorlunda styrelseform än den gamla.) Därför blir kampen om att definiera politiska begrepp "socialt och politiskt explosiv" (Koselleck 1985: 77). Den politiska kampen består till en del av att kämpa om auktoritativa tolkningar av politiska nyckelbegrepp som demokratibegreppet.

Vad är syftet?

I ljuset av detta torde inte avhandlingens syfte vara oklart. Jag har angett detta till dels ett empiriskt och deskriptivt syfte: att kartlägga talet om demokratin i den offentliga politiska diskussionen i Sverige med anledning av EG/EU-integrationen. Här handlar det om att kartlägga utsagor och se vilken begreppsanvändning de bygger på. Det andra delsyftet har varit att diskutera vilka implikationer som följer av hur demokratifrågan definierades och behandlades i debatten. Detta delsyfte blir för Lundström obegripligt, därför att han inte har förstått den diskursanalytiska utgångspunkten. Men i ljuset av denna är detta delsyfte inte så konstigt. Det ligger i diskursanalysens uppgift att analysera också konsekvenserna eller funktionerna av en viss diskursiv konstruktion (språkligt förmedlad definition av situationen): vad *åstadkoms* genom en viss diskursiv konstruktion? Det ingår också att analysera förutsättningarna för ett resonemang, vad jag kallar diskursens rimlighetsförutsättningar. En implikation som följer av hur demokratifrågan definieras kan vara att vissa aspekter i en problembeskrivning blir centralare än andra; en viss argumentation blir rimlig medan en annan avvisas eller en slutsats framstår som självklar medan en annan blir otänkbar (Jacobsson 1997: 16). Eftersom en diskurs implicerar subjektpositioner (tilldelar roller) och handlingsrekommendationer, kan den också innebära att en viss politisk praktik framstår som rimligare än en annan.

Lundström antyder att det är vagt att ange att man studerar "demokratifrågan". Men jag har valt att inte arbeta hypotetiskt-deduktivt. Hur

demokratin diskursivt konstrueras (dvs sätten att definiera, avgränsa och klassificera problematiken) gör jag till en empirisk fråga. Att göra detta till en empirisk fråga är det arbetssätt som ligger närmast till hands vid diskursanalys; det är i själva verket en förutsättning för detta. Christensen uttrycker saken: syftet är inte att avgöra hur begrepp kan definieras utan att visa hur de begrepp som redan existerar definieras och uppträder i diskursen (1994: 31). Jag utgår i min empiriska analys inte från någon särskilt demokratidefinition, härledd från någon demokratiteori. Jag utgår istället från en närmast common sense-uppfattning av demokrati som folkstyre. Jag poängterar dock att denna i sig rymmer många frågor, som vilka som utgör ett folk, vilka frågor folkstyret ska omfatta etc. Jag instämmer därmed när Lundström skriver att "demokratifrågan" innefattar en rad frågor, som hur termen demokrati bör definieras och enligt vilka normer demokratiska institutioner bör utvärderas.

Jag tar därmed inte Tingsten som utgångspunkt i diskursanalysen, vilket Lundström och Goldmann tycks ha uppfattat. Däremot relaterar jag min analys till Tingsten i den senare delen av avhandlingen. Jag gör det för att kontrastera talet om demokratin i EU-debatten med ett sätt att tala om demokratin som tidigare haft stor genomslagskraft i Sverige, och för att visa att en förändring har skett. Jag gör det också för att visa att en del av den kritik som Tingsten riktade mot sin tids demokratidebattörer idag träffar en del av vår tids. Jag gör det även därför att jag inte betraktar alla sätt att tala om demokrati som lika rimliga, vilket jag ska återkomma till.

Lundström tillskriver mig föresatsen att försöka *förklara* varför demokratibegreppet laddades med en effektivitetskomponent i EU-debatten. Själv har jag angett att mina anspråk i första hand är empiriska och deskriptiva, men att jag – i konsekvens med den begreppshistoriska ansatsen – också försöker *kontextualisera* språkbruket, dvs relatera begreppsanvändningen till de samtidshistoriska förutsättningarna (Jacobsson 1997: 40 f, 320). En annan föresats är att *problematisera* begreppsanvändningen genom att diskutera dess implikationer, som att effektivitet och demokrati inte alltid åt-

skiljdes analytiskt, utan en effektivitetsvinst med automatik blev betraktad som en demokrativinst. En kontextualisering av språkbruket är visserligen ett bidrag till en förklaring, men den utgör ingen förklaring och det gör jag heller inte anspråk på.

Effektiviteten i fokus

När jag pekar på förändrade relationer mellan ekonomi och politik som den sk globaliseringen av ekonomier innebär, handlar detta om att placera 'det sagda' i ett historiskt och samhällsligt sammanhang. Min tolkning är mycket riktigt att erfarenheten av politikens begränsade räckvidd och det faktum att politiska systems effektivitet har blivit ifrågasatt, gjorde att det för många människor blev trovärdigt med demokratidiskursens effektivitetsorientering. Med Kosellecks terminologi skapar ett förändrat politiskt *erfarenhetsrum* nya förväntningar på politiken och demokratin; det öppnar nya *förväntningshorisonter*. Handlingskraft och effektivitet blev sådana förväntningar på demokratin som ibland tog överhanden över förväntningen om politiskt deltagande i denna diskurs.

Lundström frågar hur det kommer sig att vissa fackliga företrädare och socialdemokrater anammat detta sätt att resonera om det nu har med ekonomins inflytande över politiken att göra. "Vissa argument för EU-inträde har faktiskt gått ut på att det möjliggör ett effektivare motstånd mot globalisering och marknadskrafter", skriver Lundström. Ja, visst har de det. Det beskriver jag också i avhandlingens empiriska del. Min tolkning är att den effektivitetsinriktade demokratidiskursen förenade debattörer som resonerade enligt en "marknadslogik" och debattörer som resonerade enligt en "välfärdsstatlig logik" (Jacobsson 1997: 256, 313). Dessa hade olika bevekelsegrunder till ett likartat sätt att tillföra effektivitetskriterier till medborgarstyret: önskan om effektiv välfärdspolitik respektive ökad marknadsstyrning. Svårigheterna att bedriva en traditionell välfärdspolitik nationellt gjorde det för vissa debattörer på vänsterkanten trovärdigt att försöka återvinna

nationellt handlingsutrymme genom EU-medlemskap, och de tolkade detta i sig som en demokrativinst (Jacobsson 1997: 298). På så vis kunde en bredare allians skapas mellan delar av socialdemokratin och borgerligheten. Min tolkning är att det förändrade politiska erfarenhetsrummet med upplevelser av snabba marknadsrörelser och statsfinansiella problem öppnat för denna koalition (Jacobsson 1997: 295). Men denna demokratidiskurs blev inte hegemonisk. Det fanns en kraftig nej-opposition som formulerade sig inom ramen för en annan demokratidiskurs (Jacobsson 1997: 216).

Lundström hänger upp sig på att jag lämnar nej-sidans syn på EU "utan kritiska kommentarer". Nu är detta förvisso inte helt korrekt. Jag skriver bl a att medan ja-sidan tenderade att tonar ner betydelsen av överstatligheten i sin definition av demokratisituationen, tenderade nej-sidan att bortse från att den nationella statens—och därmed den nationella demokratis—förändringar i och med globaliseringen; den politiska praktiken överensstämmer inte heller med demokratiidealet på nationell nivå (Jacobsson 1997: 218, 296 f). Men jag har valt att fokusera en debatt som fördes i elitfora, och i dessa var ja-sidans debattörer fullkomligt dominerande. Jag har också valt att fokusera den offentliga maktens demokratikonstruktion. För mig är det mest intressant att studera sådana politiskt auktoriserade tolkningar, (vilket det kanske inte hade varit om jag gjort en klassisk idéanalys där alla idéer ställs bredvid varandra och maktfrågan är oväsentlig). Att på samma sätt studera nej-sidan är, som Lundström också skriver, ett ämne för en annan bok.

Lundström frågar vidare om effektivitetens betydelse för demokrati verkligen är något nytt. Nej. Avhandlingen hade säkert kunnat vinna på mer av historisk tillbakablick. Återigen behövt att avgränsa sig. Jag har dock tittat på de demokratidiskussioner som fördes inför grundlagsändringen 1974 och konstaterade att effektivitetsfrågan var central också då. I denna diskussion skiljde man däremot mellan demokrati och effektivitetskraven; regeringars handlingskraft behövde stärkas *samtidigt* som folkets delaktighet i samhällsomvandlingen behövde säkras. Detta "samtidigt" försvann i

1990-talets demokratidiskurs där frågan om folkets delaktighet tonades ner, och var tagen för given. Effektivitet har säkert också tidigare varit ett centralt begrepp i den svenska politiska självförståelsen, men i en ny historisk och politisk situation omtolkas dess relation till andra begrepp. Andra element blir tongivande när demokratin *re-artikuleras* under 1990-talet; andra hot mot demokratin än kommunismen är text akutare, som globaliseringen (Jacobsson 1997: 215, jfr Laclau och Mouffe 1985). Konflikten mellan demokratiska beslutsformer och systemkapacitet kom att, som Lundström också skriver, accentueras i EU-debatten.

Vad handlar paradoxerna om?

Centralt i en diskursanalys är att fråga sig vad som döljs och vad som förutsätts i en viss diskursiv konstruktion. Analysen försöker med andra ord rekonstruera vad som *inte* utsägs (som förgivettaganden) genom att studera det som sägs. Utsagor inom en diskurs innebär alltid en verklighetstolkning/beskrivning från en viss utsiktspunkt eller position. I analysen ingår att försöka rekonstruera denna och fråga sig inom vilken tankesamling utsagor blir rimliga. En annan utsiktspunkt skulle ge en annan verklighetsbild, andra subjektpositioner och andra handlingsrekommendationer. I så måtto ligger det ett mått av relativism i en diskursanalys, vilket jag ska återkomma till.

Tanken om diskurser bygger på att något kan betraktas från olika håll, i olika perspektiv. Det samma gör paradoxer. Eftersom Lundström inte förefaller i stånd att analytiskt inta denna utgångspunkt blir min användning av paradoxerna obegriplig för honom. Hans läsning av dem är dessutom närmast illvillig. Han hävdar att jag definierar paradoxer som "ologiskheter" medan ordboken definierar dem som "skenbara motsägelser". Detta trots att jag skriver att en paradox "kan sägas vara skenbar i bemärkelsen att den implicerar att en lösning är möjlig", och trots att jag diskuterar skillnaden mellan en paradox och en logisk motsägelse (1997: 46). Jag likställer dem inte.⁷ Min poäng med paradoxerna är att visa att det som enligt *en* utsiktspunkt

tycks paradoxalt från en annan utsiktspunkt blir rimligt. Utsiktspunkterna kan förändras över tid. Jag visar också att ja- och nej-sidan hade olika utsiktspunkter och gjorde olika tolkningar av demokratiproblematiken i EU. Jag menar att båda dessa tolkningar är selektiva i det att vissa aspekter skjuts i fokus medan andra tonas ned i beskrivningarna. Paradoxerna uppstår givet en viss förväntan på demokratin och suveräniteten, och försvinner enligt en annan förväntan. Jag försöker rekonstruera de skilda förväntningarna för att på så vis förstå de olika perspektiven. Jag skriver också att fokusera paradoxer i första hand ska ses som ett metodologiskt grepp för att närma sig de konflikter som EU-debatens demokratidiskussioner aktualiserade (1997: 47 f). Men Lundström föresätter sig att undersöka huruvida detta *verkligen* var paradoxer eller ej.

En av paradoxerna gällde suveränitetsfrågan. Jag formulerade den som att "Sverige avyttrar suveränitet, men förblir suveränt". I Lundströms tolkning av suveränitetsfrågan är möjligheten att utträda ur EU avgörande. Så länge utträdesmöjlighet finns är Sverige suveränt. Lundström gör här gällande att jag skrivit att ett utträde ur EU möter så stora problem att det inte i praktiken är möjligt. Han gör ingen referens och någon sådan vore inte heller möjlig, då jag inte skrivit detta. Jag skriver att jag – för mina syften – bortser från frågan om huruvida det faktiskt är möjligt att ensidigt utträda ur unionen eller ej. Jag påpekar att meningarna är delade på denna punkt: Somliga menar att Wienkonventionen inte är tillämplig (då övriga fördragsslutande parter samtycke skulle krävas), medan andra menar att Wienkonventionen medger utträde, och ytterligare andra att man under alla omständigheter kan "straffa sig ut" då EU saknar sanktionsmöjlighet (1997: 196, not 36). Eftersom mitt syfte i avhandlingen inte är att fastställa om Sverige fortsatt är suveränt eller ej, är denna fråga inte avgörande för mig.⁸ Lundström lämnar själv juridiken för realpolitiken i denna fråga: "Även om det är så att det formella rättsläget beträffande utträdesvillkoren är oklart torde det inte vara någontvekan om att varje medlemsstat i realpolitisk mening är suverän att när som helst utträda ur EU". Lund-

ströms tveklöshet inför detta är han möjligen ganska ensam om, men det är för min avhandling ovidkommande.

Om politiskt och vetenskapligt språk

Eftersom giltig kunskap i ett diskursperspektiv bygger på vissa bestämda förutsättningar ligger det ett mått av relativism i detta tänkande. En annan utsiktspunkt skulle kunna ge en annan verklighetsbeskrivning, andra subjektpositioner och handlingsrekommendationer. Och maktförhållanden avgör vilken verklighetsbeskrivning som, empiriskt sett, får genomslag. Fördelen med en diskursanalytisk ansats är att den är empiriskt öppen och lämpar sig för systematiska kartläggningar av vad som sägs.

Jag har som framgått också haft ambitionen att kontextualisera och problematisera begrepps användningen, och diskuterar därför några konsekvenser av sättet att tala om demokratin i EU-debatten. I de avslutande kapitlen där jag också kritiserar viss begrepps användning i den förda debatten går jag delvis utöver själva diskursanalysen (vilket jag påpekar i avhandlingen). Text är jag kritisk mot att effektivitet och demokrati inte alltid åtskiljs begreppsligt och att en effektivitetsvinst med automatik betraktas som en demokrativinst. Jag relaterar här till Tingstens berömda kritik av att låta preferensen för en viss sakpolitisk inriktning ”spilla över” i demokratibegreppet. Demokratin måste, enligt detta synsätt, tillåta oss att ha delade meningar om vilken politik som ska genomdrivas och bör därför handla om *procedurerna* för policy-skapandet: på vilket sätt och under vilka betingelser kollektivt bindande regler utformas.⁹ Även om effektivitet må vara viktigt måste de politiska procedurerna också motsvara andra krav. Offentlig verksamhet har inte bara att fungera effektivt när det gäller att realisera mål utan också att ta hänsyn till andra normer, som offentlighet och rättssäkerhet (Erikson 1998). Därför blir det problematiskt att ge effektiviteten företräde i en bedömning av politiska institutioner och ännu mera så om frågan gäller institutionernas demokratiska karaktär.

Jag instämmer i Goldmanns påstående att det är skillnad mellan det vetenskapliga och det politiska språket. Skillnaden ligger i graden av reflexivitet (Jacobsson 1997: 36 efter Durkheim). Den vetenskapliga kunskapen underställs kritisk prövning, den följer en metod och innefattar en diskussion av sina egna förutsättningar. Det är vanligtvis inte fallet med de kunskapsanspråk som reses i en politisk debatt. Nu har jag emellertid studerat en politisk debatt, och jag förstår de använda begreppen som politiska och sociala begrepp.¹⁰ Det är också de politiska konsekvenserna och funktionerna av begrepps användningen som jag ser som de problematiska (jfr ovan om Tingsten). Men dessa kan självklart påvisas och diskuteras vetenskapligt. Om demokratin ska nytolkas i en viss riktning som i sin tur tjänar vissa intressen, är det *ur demokratisk synvinkel* en fördel om detta görs så explicit som möjligt för att tillåta och möjliggöra en offentlig debatt om detta. Det är därför en fördel med ett visst mått av reflexivitet också i den offentliga debatten. Detta är inte ”bara” frågan om semantik. Ord är handling; att tala om världen är att tolka världen. Och det är politik.

Kerstin Jacobsson

Noter

1. Några sinsemellan ganska olika exempel är Hedrén 1994, Westlind 1996, Kjær 1996 och Haldén 1997.
2. Människor handlar utifrån den verklighetstolkning de gör; därför får tolkningar effekt och materialiseras i handlingar och institutioner. Detta brukar sammanfattas som Thomas teorem: ”om människor definierar situationer som verkliga, är de verkliga i sina konsekvenser” (Thomas och Thomas 1928). Även Berger och Luckmann 1979. En statsvetare som tagit fasta på betydelsen av ’definitionen av situationen’ i sin politiska analys är Murray Edelman (1985).
3. Om skillnaden mellan sociologens och filosofens analys av verkligheten, se Berger och Luckmann: 10 ff.
4. Om de samhällsteoretiska konsekvenserna av dessa skilda språksyner, se t ex Hedrén 1994: kapitel 1. Han hävdar att den mekanistiska samhäll-

synen, med de atomistiskt och rationalistiskt förstådda individerna, med en konstruktivistisk utgångspunkt framstår som en orimlighet. Jag instämmer i detta.

5. Lundström kan endast antyda att min analys inte är sociologisk eftersom han bortser från att jag utgår från Koselleck i min empiriska begreppsanalys, inte Tingsten. Begreppshistoriker arbetar just med textanalys och utläser ur detta samhällsförändringar.

6. Demokratibegreppet som kollektiv representation speglar kollektiva erfarenheter och ideal. Det finns i moderna samhällen olika demokratibegrepp och alltså olika representationer och därmed också viss konkurrens mellan dem. Jag menar att ja- och nej-sidan delvis företrädde olika sådana representationer.

7. På det ställe Lundström refererar till skriver jag "paradoxerna och motsägelserna" (1997: 216, ny kurs.). Jag skiljer dem således åt.

8. Frågan är inte heller lätt att avgöra. Inte heller den tyska författningsdomstolen är tydlig med om den anser att medlemsländer *ensidigt* kan frånträda sina förpliktelser eller om man endast kan göra det tillsammans. För tolkningen att domstolen avser att medlemsländerna bara tillsammans kan besluta sig för att upplösa sin gemenskap, se Melin och Schäder 1998: 147. Se även Lysén 1993: 54.

9. Här avser jag inte bara proceduren för preferensaggregering (röstning) utan procedurer för såväl meningsutbyte som beslutsfattande, dvs för politiskt konsensuskapande. Kommunikationen som föregår och som efterföljer de politiska besluten är enligt detta sätt att se viktiga för den demokratiska legitimiteten (jfr Eriksen 1998: 251 ff efter Jürgen Habermas).

10. Detta är fallet även om en del statsvetare medverkade som experter i de offentliga utredningarna. Expertarenan är en arena mellan vetenskap och politik, och utsagorna som produceras på denna arena fyller en annan funktion än på den vetenskapliga.

Litteratur

- Berger, Peter L. och Thomas Luckmann, 1979 [1966]. *Kunskapssociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bourdieu, Pierre, 1991. *Language and Symbolic Power*, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre, 1992. *Kultur och kritik: Anföranden av Pierre Bourdieu*, Göteborg: Daidalos.
- Christensen, Gudrun, 1994. *Diskursanalys – et bidrag til metodeudvikling*, Köpenhamn: COS-rapport 9/94.
- Durkheim, Emile, 1995. *The Elementary Forms of Religious Life*, New York: Free Press.
- Edelman, Murray, 1985 [1964]. *The Symbolic Uses of Politics*, Urbana och Chicago: University of Illinois Press.
- Eriksen, Erik Oddvar, 1998. *Kommunikativt ledarskap. Om styrning av offentliga institutioner*, Göteborg: Daidalos.
- Foucault, Michel, 1992 [1969]. *The Archeology of Knowledge*, London: Routledge.
- Foucault, Michel, 1993 [1971]. *Diskursens ordning*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag.
- Haldén, Eva, 1997. *Den föreställda förvaltningen. En institutionell historia om central skolförvaltning*, Stockholms universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Hedré, Johan, 1994. *Miljöpolitikens natur*, Linköping: Linköping Studies in Art and Science.
- Kjær, Peter, 1996. *The Constitution of Enterprise. An Institutional History of Inter-Firm Relations in Swedish Furniture Manufacturing*, Stockholm Studies in Politics.
- Koselleck, Reinhart, 1985. *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*, Cambridge: the MIT Press.
- Laclau, Ernesto och Chantal Mouffe, 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, London: Verso.
- Lysén, Göran, 1993. *EG och dess institutioner. Ett statsrättsligt perspektiv*, Uppsala: Iustus Förlag.
- Melin, Mats och Göran Schäder, 1998 [1994]. *EU:s konstitution. Maktfördelningen mellan den europeiska unionen, medlemsstaterna och medborgarna*, Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Pedersen, Ove K., 1998. "Kerstin Jacobsson: Så gott som demokrati: Om demokratifrågan i EU-debatten. Recension", *Sociologisk forskning*, 35 (1).
- Thomas, W. I. och D. S. Thomas, 1928. *The Child in America. Behavior Problems and Programs*, New York: Alfred A. Knopf.
- Thöm, Håkan, 1996. "Från medvetande till diskurs. Ideologi, utopi och identitet efter den språkliga vändningen", *Häftet för kritiska studier*, 29 (3).
- Westlund, Dennis, 1996. *The Politics of Popular Identity: Understanding Recent Populist Movements in Sweden and the United States*, Lund: Lund University Press.